

Рецензия

на доц. Д-р Антония Димова - Йорданова за участие в конкурс за “професор” в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки по професионално направление 3.7 Администрация и научна специалност „Организация и управление извън сферата на материалното производство (в здравеопазването)“ за Катедрата по икономика и управление на здравеопазването при Медицински университет-Варна, Факултет по обществено здравеопазване (ДВ, бр. 36/27.04.2018 г.)

Рецензент: проф. Евгения Делчева, д-р по икономика

I. Биографични моменти

А. Димова е родена на 19.11.1974 г, гр. Шумен. Завършила е висше образование магистър по специалността „Здравен мениджмънт” в МУ-Варна през 1998 г. През 2005 г. и е присъдена научната степен “доктор” по специалност: 03.01.53 „Социална медицина и организация на здравеопазването и фармацията”. Има придобита специалност „Медицинска информатика и здравен мениджмънт“. От 1999 г. до 2007 г. преминава през трите степени на академичната длъжност „асистент“ към Катедрата по икономика и управление на здравеопазването, Факултет по обществено здравеопазване, Медицински университет – Варна. През 2008г. печели конкурс за научното звание „доцент“ по специалност: “Организация и управление извън сферата на материалното производство (в здравеопазването)“ към същата катедра на която е ръководител.

Има езикови и компютърни умения. Работи като международен и национален експерт по научни проекти. Участва в 8 успешно завършени проекти.

II. Общо описание на представените материали

А. Димова е представила общо 28 научни публикации включително хабилитационния и труд издаден в самостоятелна монография „Health Financing System in Bulgaria.” **Обект на рецензиране в настоящата рецензия са всички 28 научни публикации** написани в периода след хабилитацията.

В структурно отношение трудовете се подразделят според техния вид на:

Самостоятелен монографичен (хабилитационен) труд на английски език - 1

Монографии и книги – 4 броя от които всички на английски език .

Участие в учебник.

Научни статии в списания и други периодични издания – 16 броя от които на английски език в международни издания – 9 и в национални издания – 7. От научните статии 5 на английски език са публикувани в списания с импакт-фактор или импакт-ранг. 4 статии на английски език са публикувани в реферирани периодични издания.

Научни доклади в неперидични издания – 6 от които 1 на английски език .

От всички публикации подлежащи на рецензиране, 15 са на английски език, 6 са самостоятелни, в 8 е първи автор.

В съдържателно отношение всички реални публикации са в областта на обявения конкурс по икономическа организация и управление на здравеопазването. Открояват се три направления на научни търсения:

- Организация и управление на здравеопазването, здравна политика (финансиране на здравеопазването, здравна реформа, лекарствена политика, достъп и др.) – 21 труда
- Управление на качеството в здравеопазването – 5 труда
- Управление на човешките ресурси в здравеопазването – 2 труда

III.Обща характеристика на научната, научно-приложната и педагогическата дейност

3.1. Научна дейност

В научната си дейност доц. Д-р А. Димова се проявява като ерудиран и задълбочен изследовател, чиито основни научни интереси са в областта на управлението и финансирането на здравеопазването. Тя е основен автор на най-пространните изследвания върху хода и процеса на здравната реформа в България. Ще отбележа като постижение и участието на кандидатката като автор в периодичния сборник „Bulgaria: Health system review“ през годините 2007, 2012 и 2018 на Европейската обсерватория по здравни системи и политики. Също така част от нейното научно творчество са публикации посветени на съществени проблеми на организацията и управлението на здравеопазването като доброволно здравно осигуряване, достъп до здравни услуги, непосредствени нужди, бедност, лекарствена политика, безопасност на пациентите и др.

Най-новата монография, която е и хабилитационният труд на доц. Антония Димова „Финансиране на здравеопазването в

България” написана на английски език е забележително теоретично и систематично изследване по темата за финансиране на здравната система, която допринася за развитие на българската икономика и управление на здравеопазването. Монографията е фокусирана върху теоретични концепции и практико-приложни оценки на развитието на финансовата система на здравеопазването и нейното реформиране в един много дълъг период от време от началото на миналия век - една от най-важните теми в икономиката и управлението на здравеопазването. Тя е плод на 18 години научна и експертна работа. В първа глава са изложени основните теоретични концепции и аспекти на финансирането на здравеопазването – акумулиране на средства, обединяването им в общ фонд, разпределение по видове дейности, нива и структури, покупка и предоставяне на здравни услуги. Втора глава е посветена на историческото развитие на финансовата система на здравеопазването в България още от нейния генезис – в 1906 година с въвеждане на първата форма на социално здравно осигуряване. Като прилага успешно историческия подход, Антония Димова обособява отделни етапи в развитието на системата – първи етап преди социалистическата революция, централизираната държавна система с данъчно финансиране по времето на социализма, периода на преход 1989-1999 г. с възникване на нови източници и ресурси в здравеопазването и радикалната реформа на въвеждане на новата система на социално здравно осигуряване след 1999- 2000 година до сега. Авторката навлиза в сложната проблематика за причините за реформи във финансовата система на здравеопазването и основните проблеми на здравеопазването в различните етапи. Безспорно най-интересна с авторови оценки е четвърта глава фокусирана към диагностика на системата на финансирането и проблемите заложи в нея. Със задълбочен собствен критичен поглед, авторката съпоставя двата важни въпроса във финансирането на българското здравеопазване – недостатъчност на ресурса и неефективно използване. Изтъква се, че повече място се отделя на първия въпрос отколкото на втория който е може би по-важният за финансовата стабилност на системата. Изведени са съществени проблеми на неефективността на здравната система като доминиращото финансиране на болнична помощ и в т.ч. леглата за активно лечение и недостатъчност на това за дългосрочни грижи, нарастващите ресурси за лекарства и медицински изделия, дългове на публичните болници и др. Прецизно е разработена и частта за мерки за съдържане и контрол над разходите, като са отразени и най-нови реформи като например новият Стандарт за финансиране на държавни болници.

Монографията е написана с много ерудиция и познание, предлага плуралистични възгледи и подходи към конфликтните и дебатираните проблеми по темата за финансиране на здравеопазването, изобилства от многобройни примери и илюстративен материал. Подчертани са ефектите от реформата върху ефективността и справедливостта в здравната система като се разкрива място и за нови емпирични изследвания.

С участието си в други четири монографии А. Димова като първи и основен автор отново се фокусира върху основни проблеми на нейните научни търсения – реформата в здравния сектор, доброволното здравно осигуряване, клинични правила за хроничните болести, влиянието на кризата върху здравната система и здравето в България. И четирите монографии са на английски език и дават възможност за международна популяризация на проблемите в българската здравна система.

В учебника „Управление на човешки ресурси” доц. Димова е първи автор на частта „Здраве и сигурност за хората в организацията“ с което осигурява учебно помагало за студенти, специализанти и експерти в областта на управлението на човешките ресурси в здравеопазването.

В другите си трудове А. Димова продължава да развива проблемите на организацията и управлението на здравеопазването и здравната политика с интерес към лекарствената политика, интегрирани грижи, партньорство за здраве, непосредствени нужди и достъп до здравни услуги, последици от реформата в доброволното здравно осигуряване, като се насочва и към по-обща проблеми на здравната система (балансиране между регулативната политика и свободния пазар в здравеопазването, развитие и усъвършенстване на системата, бедност и др.). Заслужават внимание и анализите на сигурността и безопасността на пациентите като важно направление на управлението на човешките ресурси. Ценни за науката са и проучванията на достъпа до здравни услуги, социоекономически неравенства в здравеопазването, разходите за здравеопазване разгледани предимно като инвестиция, непосредствените потребности от здравни услуги и др.

Резултатите от проучванията и анализите допринасят за набиране на база данни и доказателства за здравната икономика, политика и здравния мениджмънт. Също така те се явяват богата научна литература и учебни пособия за най-различна аудитория – здравни политици и експерти, специализанти и студенти.

3.2. Научно-приложна дейност

Проведената реформа в здравеопазването след 2000 г. създава благоприятен фон и предлага множество емпирични казуси за решаване. На този фон се развива **научно-приложната дейност** на А. Димова. Ще отбележа като преимущество участието на авторката като основен български експерт и автор в три издания на Здравни системи в преход: България, Европейска обсерватория за здравни системи и политики (2006-2007, 2011-2013 и 2017-2018). Последните две издания са написани след хабилитацията и като доцент.

Също така тя участва в 6 други международни проекта:

1. State of Health in the EU, European Commission/DG Santé, експерт за България в екипа на Европейската обсерватория за здравни системи и политики и OECD (2017)
2. Health system performance assessment –integrated care assessment, European Commission – Consumers, Health, Agriculture and Food Executive Agency (CHAFAEA), експерт за България в екипа на Optimity Advisors и ЕНМА (2017)
3. Сравнителен анализ на разходите за здравно-социални услуги, предоставяни в рамките на Проект „Домашни грижи за независим и достоен живо“ на БЧК, Български червен кръст, Министерство на труда и социалната политики, Министерство на здравеопазването, Швейцарски червен кръст, изпълнител „Глобал Адвайзърс“ АД (2016-2017)
4. ICARE4EU Иновативни грижи за хора с множество хронични заболявания в Европа, Европейска комисия, експерт за България (2013-2014)
5. Консултант на Световна банка по проект за анализ на хоспитализациите в България (Analysis of service delivery using hospital data led by Técnicas de Salud, S.A. Spain) – 2013
6. Joint Action on Health Workforce Planning and Forecasting (Общи действия за планиране и прогнозиране на човешките ресурси в здравеопазването), Европейска комисия, експерт по здравно планиране и развитие на ресурсите (2015-2016)

Нейните приложни разработки върху различни параметри на управлението на здравеопазването и здравната политика се основават на адекватен емпиричен материал и допринасят за издигане на ролята на позитивния и нормативния подход в здравеопазването. Интерес за практиката представляват и търсенията на релативни решения за противоречивото развитие на доброволните здравноосигурителни фондове като застрахователи. Допълващ фокус върху управленската тематика е и изследването върху безопасността на пациентите в хирургичните отделения,

анализа на осигуреността с експерти за оценка на здравните технологии и др.

Ще открия и разработките на А.Димова за мотивация на медицинските кадри в анестезиологични отделения, функционирането на нестопански организации с грижи за диабетно болните, връзката бедност и здраве и др.

Изводите от изследванията имат здравно-политическо значение в аргументацията за необходимостта от усъвършенстване на организацията и финансирането на здравеопазването и здравната политика основана на доказателства.

Доц. Димова е рецензирала публикации за следните научни списания:

1. Social Science & Medicine ISSN: 0277-9536
2. Journal of Pharmacy and Pharmacology ISSN:2328-2150
3. Journal of US – China Medical Science ISSN:1548-6648
4. Здравна икономика и мениджмънт, ISSN 1311-9729
5. Scripta Scientifica Salutis Publicae, ISSN: 2367-7333
6. International Journal of Integrated Care (IJIC), ISSN: 1568-4156 (2017)
7. Scandinavian Journal of Public Health, ISSN: 1403-4948 Online ISSN: 1651-1905 (2017)

Дейността и като рецензент допълва нейната мащабна характеристика като изявен експерт допринасящ с научно-приложната си работа.

3.3. Педагогическа дейност

Педагогическата дейност на доц. Д-р Антония Димова, датира от 1999 г. когато тя започва работа като асистент в Катедрата по икономика и управление на здравеопазването във ФЗО. От справките е видно, че тя надхвърля норматива за учебна натовареност като участва с лекции във Факултет „Обществено здравеопазване“ на МУ - Варна, от предходните четири академични години както следва:

- За учебната 2013/2014 г. - 370 часа;
- За учебната 2014/2015 г. – 315 часа;
- за учебната 2015/2016 г. – 401 часа;
- за учебната 2016/2017 г. – 430 часа.

Доц. А. Димова е участвала в обучението и провеждане на изпити на студенти и специализанти по дисциплините :

1. Основи на управлението в здравеопазването

2. Лидерство в здравните организации
3. Управление на качеството в здравеопазването
4. Здравно- политически анализи.

Доц. Димова е осъществила научно ръководство на над 30 дипломанти и е била научен ръководител на 5 докторанта.

Монографиите, издаденият учебник, както и много от публикациите на А. Димова представляват учебни помагала, които се ползват от студенти, специализанти и експерти не само от страната, но и от чужбина.

В заключение, може да се обобщи, че **съществува баланс между научната, научно-приложната и педагогическата дейности** в кариерата на доц. А. Димова, дм.

IV. Научни постижения

Научните постижения на авторката са разположени в пространството на областта на конкурса - организация и управление в здравеопазването.

В нашите разбирания приносите ще бъдат систематизирани по четири основни научни направления – финансиране на здравеопазването, организация и управление на здравеопазването и здравна политика, управление на качеството в здравеопазване и управление на човешките ресурси. Всички те са приноси за обогатяване на съществуващи научни знания и не малка част от тях имат приложен характер.

Финансиране на здравеопазването (хабил. труд, 1,4,14,15,16,19)

Основна част от приносите на А. Димова доразвиват и разширяват известни научни тези и познания като например:

- Разработен е концептуален модел на взаимозависимостта между достъпа до здравеопазване, качеството и разходите и набора от специфични характеристики, които системата за финансиране трябва да притежава. Допълнен е трикомпонентния модел на покритието в здравеопазването, включващ обхванато население, осигурени услуги и размер на покритието (цена) с основните функции на финансирането и техния принос за системата. Формирано е разбиране за финансирането като система, като са описани и анализирани основните „играчи“. Допълнени са концептуалните схващания за солидарността и равнопоставеността в здравеопазването с

конкретни проявления в практиката и фактори, от които те се влияят.

- Извършен е исторически и здравно-политически анализ на финансирането на здравеопазването в България, обхващащ отделни етапи от реформения процес, с фокус върху естеството, функциите и взаимодействията на системата за финансиране и въздействието, което тя може да има върху процесите и резултатите в здравеопазването. Изведени и обосновани са основните проблеми, причините за тях и насоките за бъдещото развитие на здравната система и на системата на финансиране. Формирано е разбиране, че повечето неуспехи на финансирането на здравеопазването по отношение на финансовата стабилност, справедливостта, финансовата защита и ефективност на системата се дължат основно на непропорционалното и неадекватно разпределение на правата и отговорностите в системата. Обосновани са предложения за промяна в системата за финансиране с оглед на повишаване на ефикасността и качеството в здравеопазването и развитие на междусекторната интеграция.
- Задълбочено е изследвано развитието и реформирането на доброволните здравно-осигурителни фондове и превръщането им в застрахователи. Броят на осигурените лица нараства от по-малко от 3% до 9,8% през 2016 г. Разходите на доброволните фондове също нарастват с 28,8% през 2015 г. в сравнение с 2013 г. Направен е изводът, че увеличаващият се брой на осигурените лица постига синергиен ефект върху застрахователите с обща платформа и живото-застрахователните компании.

Организация и управление на здравеопазването, здравна политика (хабил. труд, 1,3,6, 7, 8, 9,10, 11,12,17,18, 22,23,24,27)

- Извършен е комплексен динамичен анализ на здравната реформа и здравната политика в България, като са изведени резултати за здравната система и детерминиращи фактори и са обосновани насоки и конкретни мерки за развитие, както в съдържателно отношение, така и по отношение на политическия процес. Анализирани са и конкретни секторни политики, като лекарствена политика и политика в областта на

доброволното здравното осигуряване. Изследвано е влиянието на характеристиките на здравната система върху конкретни резултати за населението най-вече по отношение на достъпа до здравеопазване и удовлетворяване на здравните потребности.

Управление на качеството в здравеопазването (2,7,13,20,26)

- Разработена е методика за анализ на управленската практика и организационната среда във високорискови за възникване на неблагоприятни събития за пациентите болнични структури, като начин за оценка на безопасността. Обобщени са детерминантите на безопасността и на ключовите организационни условия и управленски инструменти за нейното осигуряване. Разработен е инструментариум за оценка на безопасността за пациентите, обхващащ базовите подходи и стратегии за управление на безопасността. Осигурени са нови доказателства за връзките между управленската култура, организационната култура, интензитета на медицинската дейност и безопасността за пациентите.
- Проучено е влиянието на интегриран модел за представяне на здравни и социални услуги на хронично-болни, полиморбидни пациенти върху повишаване на качеството на предоставяните услуги и чрез това – на качеството на живот. Изведени са основните характеристики, процеси и видове дейности на модела, които го правят пациент-центриран.

21) Управление на човешките ресурси в здравеопазването (5,

- Дефинирани са концепциите за сигурност и безопасност в контекста на осигуряването и управлението на здравословни условия на труд, тяхната същност, съдържание и взаимна зависимост в рамките на социо-техническите системи. Изведена е необходимостта от разширяване на системите за осигуряване на безопасни и здравословни условия на труд с включване на фактори, които оказват влияние не само върху физическото състояние на хората в организацията, но и такива, които се отразяват върху психическото и социалното им благополучие.

- Установено е наличието на мотивационен потенциал на организационната култура и организационния климат в болнични структури, отличаващи се с високо-рискова медицинска дейност и недостиг на персонал. Установена е зависимост между факторите, повишаващи мотивацията на персонала и конкретни характеристики на организационната култура и климата в организацията.

V. Отражение в българската и чуждата литература

Авторката е силно разпознаваема в страната и в англоезичния свят. За това говорят 972 цитирания на чужди автори в Google Scholar, 33 цитирания в Scopus, 31 цитирания в Web of Science и 201 цитирания в български източници.

Справката за импакт фактор показва ниво между 2,119 и 2,230.

Доброто владение на английски език и участието и в научни проекти дава възможност на доц. А. Димова да публикува в чужди научни списания и сборници и да участва с научни доклади на международни научни форуми.

VI. Препоръки

Препоръчвам на доц. Димова да продължава да работи в областта на финансирането и управлението на здравеопазването като се насочва към проблематични теми в здравната политика.

VII. Заключение

Въз основа на съдържателното, структурното и комплексно оценяване на представените научни трудове и справки за кандидатката мога да обобщя, че:

- научната продукция съдържа резултати, представляващи научни и научно-приложни приноси в областта на организацията и управлението на здравеопазването и здравната политика;
- допринася за решаването на съществени управленски проблеми (развитие на финансовата система на здравеопазването, безопасност на пациентите, социоикономически неравенства в достъпа до здравни услуги и др.) в лечебните и здравните заведения;
- спомага за въвеждане на съвременни научни подходи и нови технологии в лечебните заведения;